Parkeren wij de natuur bij Speelpark Oud Valkeveen?

Second opinion naar beschermde natuurwaarden en in het bijzonder de das (*Meles meles*)

Fabrice Ottburg en Dennis Lammertsma

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Parkeren wij de natuur bij Speelpark Oud Valkeveen?

Second opinion naar beschermde natuurwaarden en in het bijzonder de das (*Meles meles*)

Fabrice Ottburg en Dennis Lammertsma

Dit onderzoek is uitgevoerd door Wageningen Environmental Research in opdracht van Stichting De Limiten en Valkeveen en de Vereniging van Vrienden van 't Gooi.

Wageningen Environmental Research
Wageningen, juli 2020

Gereviewd door:
Tim Visser, team Dierecologie, onderzoeker WENR

Akkoord voor publicatie:
Marion Kluivers-Poodt, teamleider van team Dierecologie

Rapport 3020
ISSN 1566-7197
ISBN 978-94-6395-439-6

Ottburg, F.G.W.A. en D.R. Lammertsma, 2020. *Parkeren wij de natuur bij Speelpark Oud Valkeveen? Second opinion naar beschermde natuurwaarden en in het bijzonder de das (Meles meles)*.

Wageningen, Wageningen Environmental Research, Rapport 3020. 46 blz.; 7 fig.; 5 tab.; 2 ref.

De gemeente Gooise Meren heeft een bestemmingsplan opgesteld voor speelpark Oud Valkeveen. Het speelpark trekt veel bezoekers met auto's en bussen. Het speelpark is omringd door Natura 2000-gebied Eemmeer en Gooimeer Zuidoever en Natuurnetwerk Nederland en ligt aan de Gooikust. Stichting De Limiten en Valkeveen en Vereniging van Vrienden van 't Gooi hebben Wageningen Environmental Research gevraagd om een second opinion uit te voeren op eerder verschenen ecologische rapportages met betrekking tot het bestemmingsplan Oud Valkeveen van de gemeente Gooise Meren.

The municipality of Gooise Meren has drawn up a design zoning plan for the play park Oud Valkeveen. The play park attracts many visitors with cars and buses. The play park is surrounded by Natura-2000 site Eemmeer and Gooimeer Zuidoever and Nature Network the Netherlands and is located on the Gooikust. Foundation De Limiten en Valkeveen and foundation van Vrienden van 't Gooi have asked Wageningen Environmental Research to conduct a second opinion on previously published ecological reports regarding the Oud Valkeveen zoning plan of the municipality of Gooise Meren.

Trefwoorden: Das, Els&Linde B.V., gemeente Gooise Meren, Natuurnetwerk Nederland, Natura-2000 Eemmeer en Gooimeer Zuidoever, *Meles meles*, Speelpark Oud Valkeveen (SOV), second opinion, Oud Valkeveen, Stichting De Limiten en Valkeveen, Vereniging van Vrienden van 't Gooi

Dit rapport is gratis te downloaden van <https://doi.org/10.18174/525122> of op www.wur.nl/environmental-research (ga naar 'Wageningen Environmental Research' in de grijze balk onderaan). Wageningen Environmental Research verstrekt *geen* gedrukte exemplaren van rapporten.

© 2020 Wageningen Environmental Research (instituut binnen de rechtspersoon Stichting Wageningen Research), Postbus 47, 6700 AA Wageningen, T 0317 48 07 00, www.wur.nl/environmental-research. Wageningen Environmental Research is onderdeel van Wageningen University & Research.

- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking van deze uitgave is toegestaan mits met duidelijke bronvermelding.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor commerciële doeleinden en/of geldelijk gewin.
- Overname, verveelvoudiging of openbaarmaking is niet toegestaan voor die gedeelten van deze uitgave waarvan duidelijk is dat de auteursrechten liggen bij derden en/of zijn voorbehouden.

Wageningen Environmental Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen Environmental Research werkt sinds 2003 met een ISO 9001 gecertificeerd kwaliteitsmanagementsysteem. In 2006 heeft Wageningen Environmental Research een milieuzorgsysteem geïmplementeerd, gecertificeerd volgens de norm ISO 14001.

Wageningen Environmental Research geeft via ISO 26000 invulling aan haar maatschappelijke verantwoordelijkheid.

Wageningen Environmental Research Rapport 3020 | ISSN 1566-7197

Foto omslag: Zes dassen (*Meles meles*) op de hoofdburcht in het bos ten oosten van Speelpark Oud Valkeveen. Foto: Wageningen Environmental Research©.
Foto's wildvalcamera's: Wageningen Environmental Research©.
Foto's: Fabrice Ottburg©, tenzij anders vermeld.

Inhoud

	Verantwoording	5
	Samenvatting	7
1	Aanleiding	9
2	Beoordeling van ingebrachte documenten door Stichting De Limiten en Valkeveen en Vereniging van Vrienden van 't Gooi	11
	2.1 Conclusie en discussie literatuurstudie	17
3	Veldwerk Dassen (<i>Meles meles</i>)	20
	3.1 Camera veldwerk	20
	3.2 Dassensporen	23
	3.3 Foto-impressie dassenburcht, omgeving en sporen	27
	3.4 Conclusie en discussie dassenveldwerk	32
4	Eindconclusie	33
	Literatuur	34
	Bijlage 1 Dassenbeelden	35
	Bijlage 2 Dassensporen	41
	Bijlage 3 Basiskennis over de das	44

Verantwoording

Rapport: 3020

Projectnummer: 5200046099 "Parkeerproblemen bij speelpark Oud Valkeveen"

Wageningen Environmental Research (WENR) hecht grote waarde aan de kwaliteit van zijn eindproducten. Een review van de rapporten op wetenschappelijke kwaliteit door een referent maakt standaard onderdeel uit van ons kwaliteitsbeleid.

Akkoord Referent die het rapport heeft beoordeeld,

functie: Onderzoeker uit team Dierecologie

naam: T. (Tim) Visser

datum: 23 juni 2020

Akkoord teamleider voor de inhoud,

naam: M. (Marion) Kluivers-Poodt

datum: 29 juni 2020

Samenvatting

De gemeente Gooise Meren heeft een bestemmingsplan vastgesteld voor het speelpark Oud Valkeveen (SOV) in het Valkeveense gebied. Het speelpark trekt veel bezoekers met auto's en bussen. Het speelpark ligt aan het eind van de Valkeveenselaan in Naarden binnen de gemeente Gooise Meren. Het speelpark is omringd door Natura 2000-gebied Eemmeer en Gooimeer Zuidoever en Natuurnetwerk Nederland (NNN) en ligt aan de Gooikust. Ten westen van het speelpark in het Natura 2000-gebied is een gedeelte van het kruidenrijk grasland in gebruik als overloopgebied voor auto's, die hier twintig dagen per jaar mogen parkeren.

De gemeente Gooise Meren heeft een parkeervergunning aan het speelpark Oud Valkeveen verleend voor een periode van tien jaar. De stichting De Limiten en Valkeveen en vereniging van Vrienden van 't Gooi meldt dat Staatsbosbeheer in het verleden niet heeft willen meewerken aan de oplossing van het parkeerprobleem van het speelpark Oud Valkeveen, maar dat sinds 2018 een deel van het weiland binnen de begrenzing van Natura 2000 voor een periode van vijf jaar is verhuurd aan speelpark Oud Valkeveen om auto's te kunnen parkeren. Ten oosten van het speelpark in NNN-gebied ligt een jong bosgebied. Stichting De Limiten en Valkeveen en vereniging van Vrienden van 't Gooi melden dat direct grenzend aan de noordzijde van dit bos het weiland grenst dat gelegen is in Natura 2000-gebied en dat vorig jaar (2019) is aangekocht door speelpark Oud Valkeveen. Hier wil het speelpark parkeerausbreiding toepassen. Speelpark Oud Valkeveen wil om de parkeerausbreiding mogelijk te maken met Staatsbosbeheer onderhandelen om een gedeelte van dit bos te ruilen tegen het eerdergenoemde weiland.

Stichting De Limiten en Valkeveen en vereniging van Vrienden van 't Gooi maken zich ernstig zorgen om de gang van zaken en hebben Wageningen Environmental Research (WENR), onderdeel van Wageningen University & Research, gevraagd om een second opinion uit te voeren op eerder verschenen ecologische rapportages met betrekking tot het bestemmingsplan Oud Valkeveen van de gemeente Gooise Meren in relatie tot bovenstaande beschreven parkeerproblematiek.

De beoordeelde documenten maken duidelijk dat er niet afdoende is getoetst op de effecten van het bestemmingsplan op Natura 2000-doelen (vogelrichtlijnsoorten), beschermde soorten (vleermuizen, ringslang, das etc.) en het Natuurnetwerk. Oppervlakteverlies, versnippering, verzuring door stikstof, vermeting door stikstof, optische verstoring, verstoring door mechanische effecten zijn niet afdoende getoetst, terwijl deze factoren niet op voorhand zijn uit te sluiten. Voor meer gedetailleerde conclusies en discussie wordt verwezen naar paragraaf 2.1 "Conclusie en discussie literatuurstudie" en paragraaf 3.4, "Conclusie en discussie dassenveldwerk".

Opvallend is dat de bestaande rapportages alle deelstudies beschrijven. Een holistische benadering waarin het gebied in zijn geheel is benaderd, is niet uitgevoerd.

Op basis van alle documenten wordt aanbevolen om een integraal onderzoek te laten uitvoeren. Voor beschermde natuurwaarden houdt dit in dat ten eerste een gedegen jaarrond onderzoek moet worden uitgevoerd conform de methodes die worden gehanteerd bij de Particuliere Gegevensbeherende Organisatie (PGO's), zoals SOVON (Vogelonderzoek Nederland), FLORON (vegetatie) en Zoogdiervereeniging. Hierin moet in ieder geval een goed onderzoek naar mogelijk beschermde aanwezige vleermuizen conform het vleermuisprotocol opgenomen worden. Ditzelfde geldt voor een broedvogelkartering conform de BMP-methodiek.

Op basis van alle uitgevoerde onderzoeken is het niet mogelijk te concluderen dat in Natura 2000-gebied en/of in Natuurnetwerk Nederland rondom Speelpark Oud Valkeveen geparkeerd kan worden zonder de natuur te schaden.

Wat betreft de uitgevoerde studies wordt geconcludeerd dat niet voldaan wordt aan de gestelde eisen in de wet Natuurbescherming.

Stichting De Limieten en Valkeveen en vereniging van Vrienden van 't Gooi hebben Wageningen Environmental Research naast de second opinion ook verzocht om veldwerk uit te voeren naar een aanwezige dassenburcht direct ten oosten van Speelpark Oud Valkeveen, om inzichtelijk te krijgen of hier sprake is van een bewoonde hoofdburcht, maar ook hoe de dassen de directe omgeving van het gebied gebruiken. Uit de resultaten beschreven in hoofdstuk 3 blijkt dat er sprake is van een hoofdburcht/kraamburcht, waarin een dassenfamilie van ten minste zes dieren – inclusief drie jonge dassen – aanwezig is.

1 Aanleiding

De gemeente Gooise Meren heeft een bestemmingsplan vastgesteld voor het speelpark Oud Valkeveen (SVO) in het Valkeveense gebied. Het speelpark trekt veel bezoekers met auto's en bussen. Het speelpark ligt aan het eind van de Valkeveenselaan in Naarden binnen de gemeente Gooise Meren. Het speelpark is omringd door Natura 2000-gebied Eemmeer en Gooimeer Zuidoever en Natuurnetwerk Nederland (NNN) en ligt aan de Gooikust (Figuur 2).

Ten westen van het speelpark in het Natura 2000-gebied is een gedeelte van het kruidenrijk grasland in gebruik als overlooptgebied voor auto's die hier twintig dagen per jaar, tussen 1 april en 1 november, mogen parkeren. In deze periode valt ook een groot gedeelte van de broedtijd voor vogels. Die loopt van 15 maart tot en met 15 juni.

Figuur 1 447 auto's tussen 14:45 uur en 15:00 uur op maandag 22 april 2019. Foto: Stichting De Limiten en Valkeveen©.

De gemeente Gooise Meren heeft een parkeervergunning aan het speelpark Oud Valkeveen verleend voor een periode van tien jaar. De Stichting meldt dat Staatsbosbeheer in het verleden niet heeft willen meewerken aan een oplossing voor het parkeerprobleem van speelpark Oud Valkeveen, maar dat sinds 2018 een deel van het weiland binnen de begrenzing van Natura 2000 voor een periode van vijf jaar is verhuurd aan speelpark Oud Valkeveen om auto's te kunnen parkeren.

Ten oosten van het speelpark in NNN-gebied ligt een jong bosgebied. De aanplant door Staatsbosbeheer is 36 jaar oud (1984).

De Stichting meldt dat direct grenzend aan dit bos aan de noordzijde weiland grenst in Natura 2000-gebied, dat vorig jaar is aangekocht door speelpark Oud Valkeveen. Hier wil het speelpark parkeerausbreiding toepassen.

Speelpark Oud Valkeveen wil, om de parkeerausbreiding mogelijk te maken, met Staatsbosbeheer onderhandelen om een gedeelte van dit bos te ruilen tegen het eerdergenoemde weiland.

Stichting De Limiten en Valkeveen en Vereniging van Vrienden van 't Gooi maken zich ernstig zorgen om de gang van zaken en hebben Wageningen Environmental Research (WENR) gevraagd om een second opinion uit te voeren op eerder verschenen ecologische rapportages met betrekking tot het bestemmingsplan Oud Valkeveen van de gemeente Gooise Meren in relatie tot de bovenstaande beschreven parkeerproblematiek.

Figuur 2 Ligging speelpark Oud Valkeveen en Staatsbosbeheer Natura 2000-gebied Eemmeer en Gooimeer Zuidoever. Bron: Symbiosis.

2 Beoordeling van ingebrachte documenten door Stichting De Limiten en Valkeveen en Vereniging van Vrienden van 't Gooi

In dit hoofdstuk worden de diverse aangeleverde documenten (negen stuks) beoordeeld. De opening wordt gevormd door een korte weergave van belangrijke punten zoals deze zijn opgesteld in het bestemmingsplan "Speelpark Oud Valkeveen en omgeving".

Bestemmingsplan Speelpark Oud Valkeveen en omgeving Toelichting

(https://www.ruimtelijkeplannen.nl/documents/NL.IMRO.1942.BP2019OudValkeveen-VG01/t_NL.IMRO.1942.BP2019OudValkeveen-VG01.html; geraadpleegd 30 maart 2020).

Op dit moment is de huidige parkeergelegenheid bij het speelpark ontoereikend op piekdagen. Op deze piekdagen worden vele auto's geparkeerd op de Valkeveenselaan, wat voor o.a. veel parkeeroverlast zorgt bij omwonenden van het speelpark. Het College is zich bewust van de huidige parkeeroverlast en wil deze wegnemen. Het College heeft daarom op 11 december 2018 een omgevingsvergunning met een looptijd van tien jaar verleend voor een overloopparkerterrein voor incidenteel parkeren op het weiland van Staatsbosbeheer (kadastraal bekend Naarden sectie A nummer 1523). Er mag maximaal twintig (piek)dagen per jaar geparkeerd worden.

Het doel van het verlenen van deze tijdelijke vergunning is om de huidige, urgente parkeeroverlast weg te nemen. Het tijdelijke overloopparkerterrein biedt geen permanente oplossing voor de parkeerproblematiek.

De verleende vergunning is in het bestemmingsplan verankerd, inclusief alle daaraan verbonden voorwaarden, met als einddatum 31 oktober 2028. Omwonenden en belangengroepen hebben bezwaar geuit tegen het gebruik van het westelijke weiland (Naardermeent) voor parkeren. De voornaamste redenen die daarvoor zijn genoemd, is de drukte die deze extra parkeercapaciteit faciliteert en het feit dat het weiland een beschermd Natura 2000-gebied is. Tegen de verleende omgevingsvergunning voor dit tijdelijke overloopparkerterrein is bezwaar ingediend. De bezwaar- en beroepsprocedure loopt nog.

Het gebruik van het weiland ten westen van het park als overloopparkerterrein is tijdelijk wegens de ligging binnen het Natura 2000-gebied. Dit terrein kan daarom geen permanente oplossing bieden als parkeercapaciteit. Indien voor het bieden van voldoende parkeercapaciteit zou worden gekozen voor parkeren in het bos, is de ecologische waarde van dat bos van belang. Uit het ecologisch onderzoek blijkt dat zich in het bos geluidgevoelige vogels bevinden, die verstoord kunnen worden bij een geluidbelasting van meer dan 42 dB(A). Het realiseren van parkeervoorzieningen in het bos kan daarom leiden tot verstoring van deze vogels binnen een deel van het bos. Dat kan met name in het broedseizoen schadelijk zijn. De mate waarin verstoring plaatsvindt, is afhankelijk van de omvang, situering en inrichting van de parkeervoorziening. Het parkeren in het bosje ten oosten van Oud Valkeveen is daardoor niet principieel onaanvaardbaar. Onder voorwaarden is hier een (overloop)parkerplaats te ontwikkelen.

Daarnaast bevindt zich in de nabijheid van het speelpark een dassenburcht. Afhankelijk van de omvang, situering en inrichting van een nieuwe parkeervoorziening in het bos kan dat van invloed zijn op het foerageergebied van de das. Voor het overige is de das tamelijk onverstoorbaar.

Onderstaand de negen aangedragen documenten die in deze second opinion tegen het licht worden gehouden. De tekstendelen die cursief worden weergegeven, zijn afkomstig van de opstellers van het voorliggende rapport. De overige delen, die niet cursief worden weergegeven, zijn afkomstig uit het betreffende document.

Document 1: Van der Linden, P.J.H., 2019. Ecologie & Landschap. Bestemmingsplan Oud Valkeveen te Naarden. Projectnummer 19,076 Els & Linde B.V.

Ad: Inleiding

- *De inleiding vermeldt dat er ter voorbereiding van een nieuw bestemmingsplan voor Oud Valkeveen en omgeving onderzoek gedaan wordt naar de ecologische aspecten en wetgeving daaromtrent. De onderzoeksvraag luidt: "Welke landschappelijke en ecologische voorwaarden kunnen c.q. moeten gesteld worden aan het toegelaten gebruik, de toegelaten bebouwing of wijzigingen in de onderneming ten behoeve van het bestemmingsplan Oud Valkeveen en welke grenzen moeten worden gesteld aan ontwikkeling?"*

In de rapportage ontbreekt een heldere beschrijving van de voorgenomen ontwikkelingen die het bestemmingsplan mogelijk gaan maken. Verderop in de rapportage, in HO3, wordt zonder eerdere vernoeming ineens een overloopparkerplaats vermeld. Het is hierdoor onduidelijk welke ontwikkeling mogelijk gemaakt gaat worden door het bestemmingsplan en waaraan getoetst is.

Ad: HO2 Planomgeving: locatie, omgeving en beschermde natuurgebieden

- *Onder Landschap en natuurwaarden wordt een aantal kaarten gepresenteerd. De gepresenteerde kaarten en de tekst bevatten geen bronvermelding. Het is niet traceerbaar waar de informatie vandaan komt, van welke datum deze is en daardoor of deze feitelijk juist is.*
- *Onder Huidige natuurwaarden wordt een amoebeanalyse gepresenteerd, met de conclusie: "Uit de getoonde amoebe volgt dat er hiaten zijn, maar dat het over het algemeen redelijk goed is gesteld met de functionele biodiversiteit ter plekke." Het is volstrekt onduidelijk welke informatie geanalyseerd is, op welke wijze de analyse heeft plaatsgevonden en waar de informatie vandaan komt. De amoebefiguur heeft geen onderschrift en vermeldt geen soortgroepen bij de assen. Onduidelijk is wat bedoeld wordt met functionele biodiversiteit in de conclusie. De gepresenteerde informatie leidt niet tot een verifieerbare conclusie.*
- *De tekst bij kaart 3 onder Huidige natuurwaarden vermeldt: "Van het Haagbeuken-Essenbos blijkt ruim 75% van de doelsoorten aanwezig en van de kruidenrijke graslanden blijkt 50% van de doelsoorten aanwezig. Beide worden daarom als van gemiddelde kwaliteit beschouwd." Het is onduidelijk waar deze informatie vandaan komt, een bronvermelding of presentatie van de data en analyse die leidt tot de percentages ontbreekt. De conclusie dat de habitattypen als een gemiddelde kwaliteit worden beschouwd, is niet verifieerbaar. Tevens is niet duidelijk waar de kwalificatie 'gemiddelde kwaliteit' vandaan komt.*
- *Onder Natura 2000 worden doelstellingen gepresenteerd voor vogels en volgt de conclusie: "Uit de gegevens van de NDFF en uit de kaarten die bij het beheerplan voor het Natura 2000-gebied zijn opgesteld, blijkt dat de kwalificerende soorten allemaal voorkomen voor de kust bij Oud Valkeveen." Het is onduidelijk waar deze informatie vandaan komt, een bronvermelding ontbreekt. In het aanwijzingsbesluit voor Natura2000 gebied Eemmeer & Gooimeer Zuidoever (https://www.natura2000.nl/sites/default/files/gebieden_aanwijzing_en_archief/077/n2k077_db_vn_eemmeer_en_gooimeer_zuidoever.pdf; geraadpleegd 30 maart 2020) worden de vermelde soorten in deze paragraaf inderdaad genoemd. Onduidelijk is in deze paragraaf welke informatie uit welke periode uit de NDFF is geraadpleegd.*
- *Onder Beschrijving Oud Valkeveen wordt verwezen naar een rapport van M+P m.b.t. geluidsberekeningen. Tevens wordt verwezen naar Goudappel Coffeng m.b.t. verkeer. De bronvermelding is in beide gevallen onvolledig, is niet terug te vinden in de literatuurlijst en derhalve niet verifieerbaar.*
- *Onder Eigen waarnemingen wordt vermeld dat er een bijburcht van de das aanwezig is in de noordrand van het bosje ten oosten van Oud Valkeveen. "De afstand tot de hoofdburcht kan enkele tientallen kilometers bedragen. De exacte omvang van het foerageergebied van de das is onbekend. Uit de literatuur en eigen onderzoek is bekend dat dassen hun burcht in de droge bosrand hebben en op de lagere delen voedsel zoeken. Waarschijnlijk benut de das de verschillende graslanden in de omgeving. Incidenteel zal de das zaden zoeken in de bossen. Het bos is vooral belangrijk als*

beschutting van de burcht." *Het is onduidelijk waar de conclusie op gebaseerd is dat het een bijburcht betreft. De stellingen in de tekst, zoals dat de afstand tot de hoofdburcht enkele tientallen kilometers kan bedragen, worden niet onderbouwd met referenties naar de (wetenschappelijke) literatuur. Onduidelijk is ook op basis waarvan de burcht als bijburcht is geclassificeerd. Gezien de grootte van de burcht met een groot aantal pijpen, de waarnemingen van de Stichting Dassen werkgroep Utrecht en het Gooi (2019) en de Gelder (2018) en onze eigen observaties (zie Hoofdstuk 3 "Veldwerk Dassen (Meles meles)"), is er sprake van een hoofdburcht.*

Ad: HO3 Analyse: beoordeling van de effecten op de natuurwaarden

- *De 1^e alinea vermeldt: "In Bijlage 3 is een overzicht opgenomen van de factoren waarop getoetst wordt. Gekozen is om te toetsen op de meest pregnante factoren; geluid, licht en parkeren." Onduidelijk is waar deze keuze op gebaseerd is. De bijlage vermeldt niet de factor parkeren. Wel worden (mogelijk) andere relevante factoren vermeld in Bijlage 3: oppervlakte verlies, versnippering, verzuring door stikstof, vermesting door stikstof, optische verstoring, verstoring door mechanische effecten. Deze worden niet getoetst in deze studie.*
- *Het hoofdstuk zou moeten beginnen met een inventarisatie van alle aanwezige en potentiële natuurwaarden. Deze informatie ontbreekt. Wel worden bij de toetsing de effecten van de niet nader omschreven wijzigingen in het bestemmingsplan, op beschermde natuurwaarden beoordeeld. Onduidelijk is hoe volledig de soortenlijst is die beoordeeld is.*
- *Onder Geluid en natuurwaarden worden mogelijke effecten (of het uitblijven hiervan) van geluid beschreven. Kaart 8 presenteert data uit de NDFF m.b.t. geluidgevoelige vogels. De stippenkaart heeft geen legenda. Onduidelijk is welke soorten als geluidgevoelig zijn beschouwd en welke data uit de NDFF zijn geraadpleegd over welke periode. Een heldere conclusie ontbreekt over de effecten van geluid en onduidelijk is waar de uitspraken die wel worden gedaan op gebaseerd zijn.*
- *Onder Parkeren buiten het speelpark staat vermeld: "Uit het verkeersonderzoek is gebleken dat het parkeren tot grote overlast leidt als dat niet goed is geregeld." Er is geen referentie naar het verkeersonderzoek en onduidelijk is waar deze stelling op is gebaseerd.*
- *Hierin staat tevens vermeldt dat "Ten behoeve van het vaststellen van het bestemmingsplan is in deze paragraaf de principiële aanvaardbaarheid van een mogelijk parkeerterrein ten oosten (in het bos) onderzocht en afgewogen ten opzichte van het huidige overloopparkeerterrein." In de paragraaf wordt dit niet onderzocht. Wel wordt een beperkt aantal soorten genoemd die zouden voorkomen op twee locaties (weiland en bosje). Opnieuw staan hier gegevens over 75% en 50% realisatie van natuurambities van de provincie, maar het is volstrekt onduidelijk hoe deze analyse is uitgevoerd en wat de uitgangspunten hierbij zijn. Tevens is onduidelijk hoe (on)volledig de lijst van genoemde soorten is. Deze paragraaf vermeldt m.b.t. mogelijke effecten van het parkeren effecten op bodemverdichting in een deel van het weiland op basis van onderzoek door De Gelder (2017). Over welk deel het gaat, is onduidelijk.*
- *Kaart 9 geeft waarnemingen weer van strikt beschermde soorten. Er is geen onderscheid gemaakt in de stippenkaart tussen soorten, waardoor onduidelijk is welke soort waar is waargenomen. Ook ontbreekt een referentie naar welke data over welke tijdsperiode zijn gebruikt voor de figuur. In de tekst wordt niet verwezen naar kaart 9.*
- *Onder Natura 2000 & Natuurnetwerk Nederland wordt geconcludeerd dat het effect van het huidige gebruik op de huidige doelstellingen voor Natura 2000 beperkt is. "Bij toename is toetsing vooraf nodig. Daarbij is toetsing op de doelstellingen van belang – dat wil zeggen op grazende en slapende vogels op de Naardermeent en op de dichtheid van vogels onder de kust en in het rietland langs de kust. De visuele hinder van nieuwe attracties (uitkijktoren, reuzenrad) is een onderbelicht aspect en zal moeten worden meegewogen. Het kan leiden tot een negatief advies voor deze attracties." Hier worden uitspraken gedaan die niet nader onderbouwd zijn in de voorafgaande (ontbrekende) analyse. Optische verstoring wordt hier opeens benoemd, maar er heeft geen andere toetsing plaatsgevonden van de relevante factoren genoemd in Bijlage 3. Ditzelfde geldt voor de conclusies m.b.t. het natuurnetwerk. Factoren als oppervlakteverlies en mechanische effecten zijn niet meegenomen in de analyse en het is volstrekt onduidelijk welke soorten zijn meegenomen in de (ontbrekende) analyse.*
- *Onder Soortbescherming wordt alleen gesproken over verstoring van beschermde soorten onder de wet Natuurbescherming door licht en geluid. Wederom ontbreekt een analyse, is onduidelijk over welke soorten het gaat en zijn andere effecten niet meegenomen in de analyse (Bijlage 3: oppervlakteverlies, versnippering, mechanische effecten etc.).*

Ad: H04 Conclusie & advies

- De conclusie "In het algemeen kan worden gesteld dat er momenteel geen overtredingen van de Wet natuurbescherming zijn geconstateerd. Voor de tijdelijke overloopparkerplaats heeft het bevoegd gezag aangegeven dat er geen vergunning noodzakelijk is. Uitbreiding van Oud Valkeveen of interne verplaatsing van attracties kan worden toegestaan op voorwaarde dat dit niet leidt tot toename van geluid of licht op de omgeving." *is onvoldoende onderbouwd en onvolledig. Optische verstoring is niet meegenomen in de analyse.*
- Onder Parkeren wordt gesteld: "Het parkeren in het bosje ten oosten van Oud Valkeveen is niet principieel onaanvaardbaar." *Aangezien de analyse in het voorafgaande ontbreekt en onvolledig is m.b.t. de diverse soortgroepen kan dit niet worden geconcludeerd. Dit geldt ook voor de door de auteur gestelde voorwaarden.*

Document 2: WOB besluit Gooise Meren 26 juni 2019

Via de opdrachtgever heeft WENR dit document verkregen. In het WOB-verzoek bevindt zich het rapport Van der Linden, P.J.H. 2018. Ecologisch onderzoek Oud Valkeveen te Naarden. Els & Linde B.V. projectnummer 18.138.

- *Deze rapportage toetst de uitbreiding en transformatie van speeltuin Oud Valkeveen naar een attractiepark. De auteur concludeert op voorhand dat een MER noodzakelijk is.*
- *Opvallend hierin is dat in een eerder conceptrapport van Van der Linden van 17 augustus 2018, projectnummer 18.138, vermeld wordt dat er vijf vleermuissoorten bekend zijn in de directe omgeving: "Uit eigen waarneming is bekend dat langs de kust bij Oud Valkeveen hoge concentraties aan ruige dwergvleermuis (*Pipistrellus nathusii*) aanwezig zijn in het najaar ... watervleermuis (*Myotis daubentonii*). Een onderzoek naar de uitvoerbaarheid van de geplande ontwikkelingen moet minimaal een afdoende inventarisatie bevatten van de vleermuizen." Deze informatie is niet meegenomen in de latere rapportage van Van der Linden (2019).*
- *De rapportage vermeldt het mogelijk voorkomen van rugstreeppadden. Deze informatie is niet meegenomen in de latere rapportage van Van der Linden (2019).*
- *"De ringslang (*Natrix natrix*) is met zekerheid aanwezig langs de Gooimeerkust en zuidelijk van de uitspanning. Er zijn verschillende meldingen van dood gereden ringslangen op de toegangsweg naar Oud Valkeveen." Deze informatie is niet meegenomen in de latere rapportage van Van der Linden (2019).*
- *Opvallend is dat de auteur constateert dat voor het gebruik van de overloopparkerplaats in Natura 2000-gebied nader onderzoek nodig is op basis van onderzoek door de Gelder (2017) naar een scala aan factoren. Toename van verkeer zou leiden tot een verhoogde stikstofdepositie. "Hoewel het Natura 2000-gebied niet binnen de PAS valt, is de toename van de emissie van stikstof wel van belang. Uit de aanwijzingskaart van de WAV blijkt dat er zeer kwetsbare gebieden grenzen aan Oud Valkeveen. Een toename van de emissie kan leiden tot kwaliteitsverlies van habitats en kwaliteitsverlies van de gebieden die binnen het Natuurnetwerk Nederland vallen." Deze informatie is niet meegenomen in de latere rapportage van Van der Linden (2019).*

Document 3: Gelder, A. de, 2017. Overloopparkerplaats Oud Valkeveen. Toetsing effecten op Natura-2000 gebieden en NNN. Rapport 17-023, concept, 17-02-2017, Ecogroen bv Zwolle

- Negatieve effecten en verzuring door N-depositie door het overloop-parkeren worden niet verwacht op het weiland/N2000.
- Negatieve effecten op de N2000-instandhoudingsdoelen op broedvogels (Visdief) worden niet verwacht.
- Grauwe gans en kleine zwaan zijn waargenomen op het weiland in lage aantallen. De bijdrage van het weiland als foerageergebied voor deze soorten is gering, de beoogde overloopparkerplaats leidt niet tot significant negatieve effecten op de N2000-instandhoudingsdoelen van niet-broedvogels.
- Verstoring door licht, geluid en beweging leidt niet tot negatieve effecten bij de niet-broedvogels. De meeste soorten bevinden zich achter de zomerdijk en de parkeerplaats wordt alleen overdag gebruikt.
- Binnen het plangebied zijn broedende graspiepers en witte kwikstaart waargenomen. *De Gelder verwacht geen overige fauna, maar heeft dit niet onderzocht middels de NDFF. Het weiland is (potentieel) foerageergebied voor das en ree.*

- Het plangebied is aangewezen als kruiden- en faunairijk grasland binnen de NNN. Momenteel is de natuurwaarde floristisch gezien laag. Betreding gedurende een beperkt aantal dagen per jaar leidt niet tot permanente effecten. Door de druk van auto's kan lokaal bodemverdichting optreden die toekomstige ontwikkelingen van de natuurwaarde belemmeren; een effect is niet uit te sluiten.
- De Gelder doet de aanbeveling om de effecten van bodemverdichting te mitigeren middels een zonering van het parkeren op het weiland, aangepast maaibeheer en versterken van gradiënten met eventueel een lokale maaiveldverlaging.

Document 4: Gelder, A. de, 2018. Effectbeoordeling overloopparkerplaats Oud Valkeveen. Beoordeling van effecten op wettelijke beschermde natuurwaarden. Rapport 17-023, definitief, 16-5-2018, Ecogroen bv Zwolle [stempel van Gooise Meren HZ WABO-18-0983 zaaknummer 900424 d.d. 11 december 2018, als onderdeel van de verleende omgevingsvergunning]

- *Dit rapport heeft wel de NDFF geraadpleegd, maar onduidelijk is welke periode is geraadpleegd (1, 3, 5, laatste 10 jaar?).*
 - Op basis van de NDFF-data en een veldbezoek in januari wordt geconcludeerd dat er geen beschermde flora voorkomt.
 - Er worden geen vliegroutes, foerageergebied of verblijfplaatsen van vleermuizen aangetast door het plan.
 - Er worden geen vaste verblijfplaatsen verwacht van Habitatrichtlijnsoorten en de verdragen van Bern en Bonn op basis van NDFF, veldbezoek en terreinkenmerken.
 - Ten oosten van Oud Valkeveen bevindt zich een **kraamburcht** van de das. Ten noorden van het plangebied in de bosrand zijn twee, niet belopen pijpen gevonden. Uit de NDFF blijkt dat hier ook prenten zijn waargenomen. Vanwege het grote beschikbare oppervlak foerageergebied en het gebruik overdag van het weiland als parkeerterrein wordt geen aantasting verwacht van het foerageergebied van de dassen. *Onduidelijk is waarop deze verwachting is gebaseerd.*
 - Negatieve effecten op eekhoorn, bunzing, wezel en hermelijn worden niet verwacht. Soorten komen voor grenzend aan het plangebied.
 - Nationaal beschermde soorten mol, konijn, bosmuis, bosspitsmuis, rosse woelmuis, huisspitsmuis kunnen schade ondervinden, maar zijn door de provincie vrijgesteld.
 - Er zijn geen jaarrond beschermde nesten van broedvogels waargenomen of bekend uit de NDFF in de directe omgeving (50 m straal rondom weiland, inventarisatie van de bosrand). *Uit een rapportage uit 2018 van de vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken (Van der Poel, 2018) blijkt dat er in de bosrand ten noorden van het plangebied een horst van de buizerd aanwezig is. Deze is dus tijdens het veldbezoek over het hoofd gezien of was in januari 2017 nog niet aanwezig. De conclusie in de rapportage (3.3) m.b.t. broedvogels met jaarrond beschermde nesten is dus onjuist.*
 - Parkeren kan een negatief effect hebben op broedende graspiepers. Hier dient rekening mee te worden gehouden door een zonering toe te passen (parkeren langs de zuidelijke bosrand).
 - Negatieve effecten op potentieel overwinterings-, voortplantings- en foerageergebied van kamsalamander en rugstreeppad worden uitgesloten. Op overige amfibieën zijn mogelijk geringe effecten te verwachten, maar deze vallen onder een provinciale vrijstelling.
 - Overige beschermde soorten worden op basis van de NDFF en terreinkenmerken niet verwacht.
- Voortoets N2000:
- Negatieve effecten en verzuring door N-depositie door het overloop-parkeren worden niet verwacht op het weiland/N2000.
 - Negatieve effecten op de N2000-instandhoudingsdoelen op broedvogels (visdief) worden niet verwacht.
 - Negatieve effecten op niet-broedvogels door verstoring zijn niet uit te sluiten. Effect door verlies foerageergebied is niet uit te sluiten voor grauwe gans en kleine zwaan. Aanvullend onderzoek is nodig.
 - Negatieve effecten door bodemverdichting en betreding en mogelijk aangepast maaibeheer op NNN zijn niet uit te sluiten. Aanvullend onderzoek naar aanwezige flora en fauna is nodig.

Document 5: Gelder, A. de, 2018. Overloopparkerplaats Oud Valkeveen. Beoordeling Natura 2000 en Natuurnetwerk Nederland. Rapport 17-023-2, definitief, 31-7-2018, Ecogroen bv Zwolle [stempel van Gooise Meren HZ WABO-18-0983 zaaknummer 900424 d.d. 11 december 2018, als onderdeel van de verleende omgevingsvergunning]

- SOV heeft samen met SBB en de provincie besloten bij te dragen aan maatregelen om de natuurwaarden van het weiland te verhogen door een mantel-zoomstructuur te creëren aan de oostkant van het weiland. De methode is aangepast maaibeheer (*vraag is wat SOV dan bijdraagt?*).
- In juli 2018 is met een veldbezoek vastgesteld dat de vegetatie weinig bijzonder is en geen Rode Lijst- of beschermde soorten herbergt. *Hoe zit het met eventueel beschermde Rode Lijst-voorjaarssoorten? Die zijn nu niet meegenomen.*
- Op basis van de ligging t.o.v. de bosrand, hoogteligging en ruige vegetatiesamenstelling wordt geconcludeerd dat het weiland ongeschikt is als foerageergebied voor de kleine zwaan en beperkt geschikt voor grauwe gans (N2000). De bijdrage van het weiland aan de draagkracht voor grauwe gans is verwaarloosbaar en afwezig voor kleine zwaan.
- Verstoring door licht, geluid en beweging leidt niet tot negatieve effecten bij de N2000 niet-broedvogels. De meeste soorten bevinden zich achter de zomerdijk en de parkeerplaats wordt alleen overdag gebruikt. *Analyse is gelijk aan De Gelder 2017.*
- *Effecten op NNN: de vegetatie zal door betreding verder in natuurwaarde afnemen door een verarming van de soortensamenstelling. De auteur verwacht dat na het stopzetten van parkeren de situatie binnen enkele jaren terugkeert naar de oude situatie. Waarop deze stelling gebaseerd is, is onduidelijk. De stelling wordt niet onderbouwd met (wetenschappelijke) literatuur.*
- Effecten van bodemverdichting worden uitgesloten in het deel waarin het parkeren is gepland (zuidelijk deel weiland). Aanname is dat deze locatie door de zandige bodem minder gevoelig is en dat door het agrarisch gebruik de bodem al is verdicht.

Document 6: Gelder, A. de 2018. Overloopparkerplaats Oud Valkeveen. Beoordeling Natura 2000 en Natuurnetwerk Nederland. Rapport 17-023, definitief, 18-5-2017, Ecogroen bv Zwolle

Dit document is een eerdere versie van document 5 en vrijwel identiek hieraan.

Document 7: Stichting Dassen werkgroep Utrecht en het Gooi, 2019. Toetsing van het ontwerp bestemmingsplan Oud Valkeveen aan de wet Natuurbescherming voor de das (*Meles meles*)

- Stichting Dassen werkgroep Utrecht en het Gooi rapporteert over de hoofdburcht gelegen in het bosperceel ten oosten van het SOV. In de periode 2012-2019 zijn gemiddeld 3,4 dassen (inclusief jongen) waargenomen op de hoofdburcht. Daarnaast is een bijburcht aangetroffen ten westen van het SOV met een wissel die de hoofd- en bijburcht verbindt. *De gepresenteerde data stemmen overeen met onze eigen observaties (zie Hoofdstuk 3 "Veldwerk Dassen (*Meles meles*)").*
- De stichting heeft het potentiële voedselaanbod in het bos in kaart gebracht in het deel van het bosperceel dat als beoogde parkeerplaats is aangemerkt (wijngaardslakken, mast/vruchten). Ze beargumenteren dat het bos een belangrijk onderdeel is van het foerageergebied, met name in periodes waarin de aangrenzende graslanden minder geschikt zijn om te foerageren op regenwormen. *Deze argumentatie is correct en stemt overeen met onze eigen observaties (zie Hoofdstuk 3 "Veldwerk Dassen (*Meles meles*)").*
- Zij concluderen dat de aanleg van de parkeerplaats zal leiden tot een grotere kans op verstoring op/bij de burcht door mensen en honden, met een grotere kans op sterfte door een toename van het verkeer en predatie van jonge dassen door honden. Aanname hierbij was dat er geen openstellingstijden voor de parkeerplaats zijn en dat niet kan worden voorkomen dat de parkeerplaats ook door niet-bezoekers wordt gebruikt.
- Zij concluderen dat de vernietiging van het deel van het bos dat ingericht wordt als parkeerterrein leidt tot een sterke afname van het foerageergebied en daarmee tot een verslechtering van de functionaliteit van de hoofdburcht. *Het is niet duidelijk waar de stichting deze conclusie op baseert. Onbekend is immers hoe groot de homerange van de dassenclan is en wat het relatieve belang is van dit deel van het bos als foerageergebied. Op basis van de nu beschikbare informatie is niet te concluderen of de functionaliteit van de hoofdburcht zal worden aangetast door de voorgenomen parkeerplaats in het bos. Ditzelfde geldt overigens voor de aanleg van een parkeerplaats op het grasland ten westen van het SOV dat ook gebruikt wordt als foerageergebied (zie Hoofdstuk 3 "Veldwerk Dassen (*Meles meles*)").*

Document 8: Stichting Dassen werkgroep Utrecht en het Gooi, 2019b. Ligt de hoofdburcht van de Oud Valkeveense dassen op enkele kilometers van de bijburcht?

- De analyse van de Stichting Dassen werkgroep Utrecht en het Gooi ontkracht de tekst in het bestemmingsplan waarin vermeld wordt dat de burcht in het bos ten oosten van het SOV een bijburcht is en dat de hoofdburcht op enkele tientallen kilometers ligt.

Document 9: Kerkhof, J. en H. Veldhuis, 2019. Veldinventarisatie 19 april 2019 met Peter van der Linden (13 november 2019)

- *Dit verslag beschrijft de observaties gemaakt door de auteurs van een veldbezoek samen met Peter van der Linden. Hoofdconclusie: "Voor Jolanda Kerkhof was overduidelijk dat Peter van der Linden onvoldoende kennis van vooral de das in huis heeft om de ecologische effecten van de gewenste parkeerplaats te onderzoeken en te analyseren. Ook de mate van serieus en zorgvuldig onderzoek werd betwijfeld, omdat de interesse in andere getoonde natuurzaken nihil was of werd weggewimpeld of werd afgedaan als niet relevant (geen Rode Lijst! Maar klopt dat wel?)."*

2.1 Conclusie en discussie literatuurstudie

Onderstaand worden de conclusies weergegeven van Wageningen Environmental Research (WENR) m.b.t. de negen documenten die de auteurs hebben beoordeeld.

WENR-conclusie document 1

De rapportage van Van der Linden (2019) t.b.v. het Bestemmingsplan Oud Valkeveen te Naarden is onvolledig wat betreft de beschrijving van de te toetsen bestemming van gebiedsdelen, onvolledig m.b.t. de onderzochte soorten, factoren en de mogelijke effecten hiervan op die soorten. Tevens is de gepresenteerde informatie wetenschappelijk onvoldoende inzichtelijk en onverifieerbaar. Met name het niet toetsen van de effecten van het bestemmingsplan op Natura 2000-doelen (vogelrichtlijnsoorten), beschermde soorten (vleermuizen, ringslang, das etc.) en het Natuurnetwerk is een ernstige ommissie. Oppervlakteverlies, versnippering, verzuring door stikstof, vermesting door stikstof, optische verstoring, verstoring door mechanische effecten worden niet getoetst in deze studie, terwijl deze factoren niet op voorhand zijn uit te sluiten. De studie is onvoldoende om als onderbouwing voor het bestemmingsplan te dienen. Opvallend is dat veel beschikbare informatie die zou kunnen voorzien in een passende onderbouwing uit een eerdere studie door dezelfde auteur uit 2018 (zie conclusie document 2), is weggelaten uit deze rapportage.

WENR-conclusie document 2

De conceptrapportage van Van der Linden (2018) m.b.t. de uitbreiding en transformatie van speeltuin Oud Valkeveen naar een attractiepark vermeldt informatie die in de rapportage van Van der Linden (2019) niet is meegenomen. Van der Linden concludeert in dit rapport dat een aantal factoren (zoals stikstofdepositie) en soorten (zoals rugstreeppad, vleermuizen) nader onderzoek vergen.

WENR-conclusie document 3

Gedegen studie en argumentatie, maar onvolledig m.b.t. de soortgroepen. Bodemverdichting kan optreden door het realiseren van een overloopparkerplaats op het weiland met negatieve effecten voor (toekomstige) natuurwaarden binnen de NNN. Informatie uit de NDFF is niet gebruikt waardoor het voorkomen van beschermde soorten reptielen, amfibieën, zoogdieren (vleermuizen) et cetera niet is meegenomen in de analyse. Dit onderzoek is dus niet volledig. Blijkbaar daarna een volgende studie: zie conclusie document 4.

WENR-conclusie document 4

Gedegen studie en argumentatie, die aandringt op vervolgonderzoek m.b.t. effecten op niet-broedvogels N2000 en flora en fauna m.b.t. het NNN. Op basis van de inventarisatie door Van der Poel (2018) is een horst van de buizerd waargenomen grenzend aan het plangebied. Deze is over het hoofd gezien of was niet aanwezig bij de veldinventarisatie door Ecogroen in januari 2017.

WENR-conclusie document 5

Ogenschijnlijk een gedegen studie en argumentatie, maar de volgende kanttekeningen kunnen worden gemaakt. In het weiland van de overloopparkerplaats zijn geen vegetatieopnames gemaakt in het voorjaar en slechts veldbezoek in juli. Hierdoor bestaat de kans dat zeldzame Rode Lijst- c.q. beschermde soorten over het hoofd zijn gezien. Voor vogels geldt dat de conclusies gebaseerd zijn op NDFF-data, waarvan de periode onbekend is. Er is geen broedvogelkartering (BMP-methodiek van Sovon) uitgevoerd, er heeft slechts één veldbezoek plaatsgevonden op 27 januari 2017 en dit is notabene ruim voor het broedseizoen (15 maart tot en met 15 juli).

Met betrekking tot het effect op NNN verwacht de auteur dat de vegetatie door betreding verder in natuurwaarde zal afnemen door een verarming van de soortensamenstelling. De auteur verwacht dat na het stopzetten van parkeren de situatie binnen enkele jaren terugkeert naar de oude situatie. Waarop deze stelling gebaseerd is, is onduidelijk. De stelling wordt niet onderbouwd met (wetenschappelijke) literatuur. Onze contra-expertise voorzag niet in een uitgebreide literatuurscan, maar een korte zoektocht naar de effecten van betreding en parkeren in Google Scholar leverde al enige informatie op m.b.t. de haken en ogen omtrent de aannames die De Gelder doet. Balantine & Pickering (2015) reviewden de literatuur m.b.t. de effecten van betreding door recreanten op de vegetatie en bodemstructuur. De huidige kennis over deze effecten is zeer beperkt en betreft slechts een beperkt aantal ecosystemen. Ze vonden slechts vier studies die effecten op grasland in een gematigd klimaat bestuderen. Algemeen geldende uitspraken zijn dus niet met zekerheid te doen. Shaw & Reeve (2008) onderzochten het effect van parkeren op een grasland in Richmond Park (Verenigd Koninkrijk). Effecten van het parkeren van auto's leidde tot eutrofiëring tot een afstand van 50 m van het parkeerterrein. Zij vonden geen aanwijzing dat het sluiten van een parkeerterrein op korte termijn leidde tot het herstel van de vegetatie, met uitzondering van bodem-chemisch herstel.

WENR-conclusie document 6

Dit document is een tweede versie van document 5 en vrijwel identiek aan dit document. Zie voor de conclusie "WENR-conclusie document 5".

WENR-conclusie document 7

Stichting Dassen werkgroep Utrecht en het Gooi rapporteert over de hoofdburcht gelegen in het bosperceel ten oosten van het SOV. In de periode 2012-2019 zijn gemiddeld 3,4 dassen (inclusief jongen) waargenomen op de hoofdburcht. Daarnaast is een bijburcht aangetroffen ten westen van het SOV met een wissel die de hoofd- en bijburcht verbindt. De gepresenteerde data stemmen overeen met onze eigen observaties (zie Hoofdstuk 3 "Veldwerk Dassen (*Meles meles*)").

De conclusie die de stichting trekt dat het bos belangrijk foerageergebied is voor de dassenfamilie wordt door WENR ondersteund (zie Hoofdstuk 3 "Veldwerk Dassen (*Meles meles*)").

De stichting concludeert dat de aanleg van de parkeerplaats zal leiden tot een grotere kans op verstoring op/bij de burcht door mensen en honden, met een grotere kans op sterfte door een toename van het verkeer en predatie van jonge dassen door honden. Ook deze conclusie wordt door WENR ondersteund (zie Hoofdstuk 3 "Veldwerk Dassen (*Meles meles*)").

De stichting concludeert dat de vernietiging van het deel van het bos dat ingericht wordt als parkeerterrein leidt tot een sterke afname van het foerageergebied en daarmee tot een verslechtering van de functionaliteit van de hoofdburcht/kraamburcht. Op dit moment is onbekend hoe groot de homerange van deze dassenfamilie is. Ons onderzoek toont aan dat zowel de bossen als weilanden rondom SOV worden gebruikt als foerageergebied (zie Hoofdstuk 3 "Veldwerk Dassen (*Meles meles*)"). Wij zijn van mening dat hier het voorzorgprincipe dient te worden gehanteerd en inzichtelijk moet worden gemaakt middels gedegen vervolgonderzoek hoe de homerange van deze dassenfamilie is. Wat de relatie is (het effect) is tussen de beoogde parkeerplaats en de afstand tot de hoofdburcht o.a. voor jonge spelende dassen, dient ook te worden onderzocht. Dit geldt zowel voor de aanleg van een parkeerplaats op het grasland ten westen van het SOV als voor het bos ten oosten van SOV (zie Hoofdstuk 3 "Veldwerk Dassen (*Meles meles*)").

WENR-conclusie document 8

De analyse van de Stichting Dassen werkgroep Utrecht en het Gooi ontkracht de tekst in het bestemmingsplan waarin vermeld wordt dat de burcht in het bos ten oosten van het SOV een bijburcht is en dat de hoofdburcht op enkele tientallen kilometers ligt. De analyse is correct en wordt onderstreept met onze bevindingen in hoofdstuk 3 "Veldwerk Dassen (*Meles meles*)".

WENR conclusie document 9:

Dit verslag beschrijft de observaties gemaakt door de auteurs van een veldbezoek samen met Peter van der Linden. Hoofdconclusie: "Voor Jolanda Kerkhof was overduidelijk dat Peter van der Linden onvoldoende kennis van vooral de das in huis heeft om de ecologische effecten van de gewenste parkeerplaats te onderzoeken en te analyseren. Ook de mate van serieus en zorgvuldig onderzoek werd betwijfeld, omdat de interesse in andere getoonde natuurzaken nihil was of werd weggewimpeld of werd afgedaan als niet relevant (geen Rode Lijst! Maar klopt dat wel?)." Op basis van onze beoordeling van de rapportage van Van der Linden (2019) kan deze conclusie niet worden weerlegd.

3 Veldwerk Dassen (*Meles meles*)

Eind 2019 en in het voorjaar van 2020 is veldwerk verricht m.b.t. de dassen die voorkomen ten oosten van Speelpark Oud Valkeveen.

Dit veldwerk bestond uit twee onderdelen, namelijk 1) het plaatsen van cameravallen om aan te tonen dat de bewuste dassenburcht wel/niet bewoond is door dassen en om een inschatting te geven om hoeveel dassen het gaat en 2) het in beeld brengen van dassensporen direct ten oosten van Speelpark Oud Valkeveen en direct ten westen van hetzelfde speelpark.

Paragraaf 3.3 geeft een foto-impressie van de dassenburcht, omgeving en gevonden sporen.

3.1 Camera veldwerk

In het voorjaar van 2020 zijn er twee wildvangcamera's (type *Bushnell No Glow*) opgehangen bij de hoofdburcht om middels camerabeelden vast te stellen of de hoofdburcht is bewoond en om een indruk te krijgen hoeveel dassen er aanwezig zijn.

Over een aaneengesloten periode van zes weken zijn de wildvalcamera's ingezet, namelijk van donderdag 12 maart 2020 tot en met donderdag 23 april 2020 (eerste periode) en wekelijks zijn de beelden verzameld. Van vrijdag 19 juni 2020 tot en met vrijdag 26 juni 2020 hebben twee camera's bij de burcht gehangen om jonge dassen vast te leggen (tweede periode).

In de eerste periode zijn er voornamelijk 30 seconden lange video-opnames gemaakt. Van deze videobeelden zijn screenshots gemaakt.

In de tweede periode zijn alleen foto's gemaakt. In dit hoofdstuk worden enkele screenshots en foto's gepresenteerd. Een uitgebreidere selectie is te vinden in Bijlage 1 "Dassenbeelden".

Het aantal dassen dat is vastgesteld, betreft ten minste zes, waarvan in ieder geval drie jonge dassen.

Over de gehele periode van zeven weken zijn vele dassen waargenomen en zijn gedragingen vastgesteld als poetsen, slepen met nestmateriaal (luchten) en stoeiende dassen. Activiteiten die erop wijzen dat er sprake is van een vaste dassenfamilie op deze burcht die hier jongen voortbrengt.

Op de beelden staat de datum als volgt vermeld: eerst de maand, dan de dag en dan het jaar.

3.2 Dassensporen

Voor het plaatsen van de wildcamera's en het regelmatig ophalen van de beelden zijn de auteurs meerdere malen in het gebied geweest. Tijdens vier van deze veldbezoeken zijn dassensporen in beeld gebracht. Het gaat hier dan om de volgende type sporen:

1. Neusputjes (Np); deze ontstaan tijdens het graven naar ongewervelde voedseldieren, zoals wormen (stapelvoedsel) in de bodem.
2. Wissel (W); dit zijn de vaste looppaden die de dassenclan (familie) gebruiken om van en naar hun foerageergronden te komen.
3. Latrine (L); dit zijn plekken waar alle leden van de dassenclan hun behoefte doen in zelf gegraven mestputjes. Ze zijn ongeveer 15 cm diep en worden na gebruik niet afgedekt.
4. Hoofdburcht (HB), ook wel de kraamburcht genoemd. In deze burcht krijgt de dassenclan zijn jongen. De dassen verblijven hier in het grootste deel van het jaar. De hoofdburcht kan honderden jaren in gebruik zijn, wat ook illustreert dat de das een honkvaste soort is.
5. Bijburcht (Bb); vaak een kleinere burcht met twee à drie pijpen die belopen zijn. De bijburcht kan als vluchtplek dienen bij verstoring van de hoofdburcht, of dient als huisvesting voor jongvolwassen dassen die worden verstoten uit het territorium of door het mannetje als hij in het voorjaar vanuit hier beter zijn territorium kan verdedigen. Als er jongen geboren zijn, verjaagt het vrouwtje dikwijls het mannetje tijdelijk naar een ander gedeelte van de hoofdburcht of naar een van de bijburchten.
6. Vluchtpijp (Vp); dit is vaak een losse pijp die verspreid over het territorium ligt. Bij gevaar wordt deze door de das gebruikt om in te schuilen.
7. Prent/pootafdruk (P)
8. Wissel met haar aan prikkeldraad (WHPd); de wissel van de das passeert dan een weilandraster van prikkeldraad en aan de onderste draad (vaak bij herhaaldelijk gebruik) kunnen kenmerkende haren van de das achterblijven.
9. Keutel (K); dit zijn vaste uitwerpselen van de das die niet in een latrine worden gedeponneerd. Dit gebeurt niet vaak, want de voorkeur gaat uit naar gebruik van een latrine.
10. Wissel Ree (Wr); een vaste looproute van reeën.

De vier veldbezoeken waarbij de dassensporen middels gps zijn vastgelegd waren op maandag 25 november 2019, donderdag 12 maart 2020, zondag 15 maart 2020 en vrijdag 3 april 2020.

Voor de eerste drie veldbezoeken geldt dat de focus lag op de directe omgeving van de hoofdburcht in het bos. Bij het laatste veldbezoek, op vrijdag 3 april 2020, zijn ook de dassensporen ten westen van Speelpark Oud Valkeveen in beeld gebracht, evenals de dassensporen in het weiland tussen de hoofdburcht en het Eemmeer & Gooimeer in.

Niet bezocht zijn de open graslanden van Staatsbosbeheer ten westen van Speelpark Oud Valkeveen en de rietkraag langs het Eemmeer & Gooimeer in verband met het broedseizoen. Vogels van open gebied en rietland zijn veel gevoeliger en eerder verstoord door wandelaars dan vogelsoorten die in het bos broeden. Uitzondering die hiervoor is gemaakt, is het weiland tussen de hoofdburcht en het Eemmeer & Gooimeer in, direct ten oosten van Speelpark Oud Valkeveen.

Verder is ten oosten van de Zuiderzeeweg, ten zuiden van de Oud Huizerweg en ten zuiden van de Meentweg niet gezocht naar sporen van dassen.

Onderstaand worden de resultaten van de dassensporen (rode stippen) op kaart weergegeven. De gehanteerde afkortingen op de kaart worden verklaard bij de tien weergegeven type sporen. Een totaaloverzicht van de gevonden dassensporen inclusief Amersfoort-coördinaten en aantallen van de gevonden sporen, is terug te vinden in Bijlage 2 "Dassensporen". In Bijlage 3 "Basiskennis over de das" wordt een overzicht gegeven van standaardwerken en relevante websites.

Figuur 3 Ligging van de dassen hoofdburcht-kraamburcht ten oosten van Speelpark Oud Valkeveen aan de rand van het Eemmeer & Gooimeer Zuidoever. De gehele context bevindt zich ten noordoosten van de vestingstad Naarden.

Dassensporen op maandag 25 november 2019

Figuur 4 Gevonden dassensporen op maandag 25 november 2019.

Dassensporen op donderdag 12 maart 2020

Figuur 5 *Gevonden dassensporen op donderdag 12 maart 2020.*

Dassensporen op zondag 15 maart 2020

Figuur 6 *Gevonden dassensporen op zondag 15 maart 2020.*

Dassensporen op vrijdag 3 april 2020

Figuur 7 *Gevonden dassensporen op vrijdag 3 april 2020.*

3.3 Foto-impressie dassenburcht, omgeving en sporen

Beeldenimpressie van de hoofdburcht en directe leefomgeving van de aanwezige dassenfamilie. Een korte toelichting wordt middels foto-onderschriften weergegeven. De foto's zijn genomen tijdens de zes weken durende onderzoeksperiode waarin wildvalcamera's zijn ingezet, namelijk van donderdag 12 maart 2020 tot en met donderdag 23 april 2020.

Bos direct ten oosten van Speelpark Oud Valkeveen waar zich ook de hoofdburcht bevindt.

Hoofdburcht/kraamburcht van de aanwezige dassenfamilie in het bos direct ten oosten van SOV. De burcht bestaat uit 15 belopen pijpen en is 25 tot 30 m in doorsnede. De foto rechtsonder laat goed zien hoe de burcht – naarmate het seizoen vordert – meer en meer voor de dassen in de dekking van grote brandnetel komt te liggen.

Twee voorbeelden van de tientallen dassen neusputjes die zijn gevonden in het bos en weiland.

In de directe omgeving van de hoofdburcht in het bos zijn opvallend veel wijngaardslakken aangetroffen. Deze soort vormt een welkome aanvulling op het menu van regenwormen (stapelvoedsel).

De graaf- en krabsporen boven op de hoofdburcht laten goed zien hoe actief de dassen zijn.

Met behulp van wildvalcamera's zijn de dassenbeelden vastgelegd.

Een van de gevonden bijburchten.

Weiland tussen het Eemmeer & Gooimeer en de hoofdburcht in.

Dassenwissels van de hoofdburcht naar de weilanden toe en vice versa.

Een van de dassenwissels vanaf de hoofdbrucht naar het weiland toe. De rechterfoto laat dassenhaar zien dat aan het prikkeldraad is blijven hangen.

Dassenwissels langs en onder het hekwerk door aan de oostkant van SOV.

Natura 2000-gebied ten westen van SOV. De linker foto laat de locatie van het overloopparkerterrein zien. Vanaf de rechterfoto kijkt men vanuit het noorden op deze tijdelijke parkeerzone.

Ook aan de westzijde van SOV zijn dassensporen die erop wijzen dat de dassen ook hier foerageren. Rechts dassenhaar aan prikkeldraad, gevonden op de overgang naar de open graslanden.

Ook het hekwerk aan de westzijde van SOV is eenvoudig te passeren voor de das.

Links een vluchtpijp van de das, gevonden aan de westzijde van SOV en rechts uitzicht op SOV vanaf de westzijde.

3.4 Conclusie en discussie dassenveldwerk

Uit het zeven weken durende onderzoek met twee wildvalcamera's bij de burcht kan geconcludeerd worden dat het hier een hoofdburcht/kraamburcht betreft, die bewoond wordt door ten minste zes dassen, waarvan drie jonge dieren. Dit komt overeen met de aantallen die worden gegeven in Tabel 1 op pagina 6 in het rapport van Stichting Dassenwerkgroep Utrecht & Het Gooi (2019).

De vier veldrondes waarin gezocht is naar dassensporen laten zien dat de das alom in het gebied aanwezig is en dat, gezien de tijdsspanne tussen de vier rondes in combinatie met het resultaat van de wildvalcamera's, geconcludeerd kan worden dat de directe omgeving belangrijk foerageergebied voor de aanwezige dassenfamilie vormt. De sporen die gevonden zijn langs het hekwerk ten oosten van Speelpark Oud Valkeveen en de sporen ten westen langs het hekwerk van hetzelfde speelpark in combinatie met foto's van de wissels die onder het hekwerk doorlopen, wijzen er sterk op dat de dassen ook het speelpark passeren (en er wellicht ook foerageren, maar daar zijn nu geen aanwijzingen voor gevonden) om aan de westkant van het speelpark te komen om de foerageergebieden te bereiken die daar aanwezig zijn.

De hier gepresenteerde bevindingen van Wageningen Environmental Research (van Wageningen University & Research) staan dus haaks op de bevindingen in document 1: Van der Linden, P.J.H., 2019. Ecologie & Landschap. Bestemmingsplan Oud Valkeveen te Naarden. Projectnummer 19,076 Els & Linde B.V., waarin Van der Linden onder 'Eigen waarnemingen' meldt: "dat er een bijburcht van de das aanwezig is in de noordrand van het bosje ten oosten van Oud Valkeveen. De afstand tot de hoofdburcht kan enkele tientallen kilometers bedragen. De exacte omvang van het foerageergebied van de das is onbekend".

Wageningen Environmental Research concludeert dan ook dat hier geen gedegen onderzoek is uitgevoerd door Els & Linde B.V. en dat er wel degelijk sprake is van een hoofdburcht/kraamburcht waarin een aanzienlijke dassenfamilie aanwezig is. De conclusies die Els & Linde B.V. trekt m.b.t. de aanwezige dassenfamilie is onjuist.

Het niet waarnemen van dassensporen op de open graslanden van Staatsbosbeheer ten westen van Speelpark Oud Valkeveen en de rietkraag langs het Eemmeer & Gooimeer komt omdat hier in verband met het broedseizoen bewust niet is gezocht naar dassensporen. Vogels van open gebied en rietkragen worden namelijk eerder verstoord (en zijn hiervoor gevoeliger) door wandelaars dan vogels van het bos. Ook is er niet gezocht naar dassensporen ten oosten van de Zuiderzeeweg, ten zuiden van de Oud Huizerweg en ten zuiden van de Meentweg. Dit viel buiten de scope van deze opdracht, waarbij de vraag diende te worden beantwoord: 1) is er een dassenfamilie aanwezig en 2) betreft het hier een hoofdburcht of kraamburcht of een bijburcht? De antwoorden op deze vragen zijn na het lezen van dit hoofdstuk vanzelfsprekend, maar voor de zekerheid... er kan geconcludeerd worden dat hier een levensvatbare dassenfamilie aanwezig is en dat er sprake is van een hoofdburcht waarin jongen zijn geboren en worden grootgebracht.

4 Eindconclusie

De beoordeelde documenten maken duidelijk dat er niet afdoende is getoetst op de effecten van het bestemmingsplan op Natura 2000-doelen (vogelrichtlijnsoorten), beschermde soorten (vleermuizen, ringslang, das etc.) en het Natuurnetwerk. Oppervlakteverlies, versnippering, verzuring door stikstof, vermesting door stikstof, optische verstoring, verstoring door mechanische effecten zijn niet afdoende getoetst, terwijl deze factoren niet op voorhand zijn uit te sluiten.

Voor meer gedetailleerde conclusies en discussie wordt verwezen naar paragraaf 2.1, "Conclusie en discussie literatuurstudie" en paragraaf 3.4, "Conclusie en discussie dassenveldwerk".

Verder valt op in dit initiatief dat men steeds deelstudies laat uitvoeren waarbij het onderhandelingsproces wordt opgedeeld, met als ogenschijnlijk doel om met de andere partij tot overeenstemming te komen over meerdere kleine onderdelen of om meerdere kleine concessies van de andere partij te vragen, waarbij het grote geheel niet holistisch is benaderd.

Op basis van alle uitgevoerde onderzoeken is het niet mogelijk te concluderen dat in Natura 2000-gebied en/of in Natuurnetwerk Nederland rondom Speelpark Oud Valkeveen geparkeerd kan worden zonder de natuur te schaden.

Op basis van alle beoordeelde documenten bevelen de auteurs aan om een integraal onderzoek te laten uitvoeren. Voor beschermde natuurwaarden houdt dit in dat ten eerste een gedegen jaarrond onderzoek moet worden uitgevoerd conform de methodes die worden gehanteerd bij de Particuliere Gegevensbeherende Organisatie (PGO's), zoals SOVON (Vogelonderzoek Nederland), FLORON (vegetatie) en Zoogdiervereniging. Een voorbeeld is nu het ontbreken van goed onderzoek naar mogelijk beschermde aanwezige vleermuizen conform het vleermuisprotocol. Ditzelfde geldt voor het ontbreken van een broedvogelkartering conform de BMP-methodiek.

Op basis van de bovenstaande conclusie is onzes inziens niet voldaan aan de gestelde eisen in de wet Natuurbescherming (<https://wetten.overheid.nl/BWBR0037552/2020-01-01>).

Literatuur

- Ballantine, M. & C.M. Pickering 2015. The impacts of trail infrastructure on vegetation and soils: Current literature and future directions. *Journal of environmental management* 164: 53-64.
- Shaw, P. & N. Reeve 2008. Influence of a parking area on soils and vegetation in an urban nature reserve. *Urban Ecosystems* 11: 107-120.

Bijlage 1 Dassenbeelden

Deze bijlage geeft samen met de beelden in paragraaf 3.1 "Camera veldwerk" een impressie weer van de dassenbeelden die zijn verzameld in de periode van 12 maart 2020 tot en met donderdag 23 april 2020 en van vrijdag 19 juni 2020 tot en met vrijdag 26 juni 2020. Het betreft screenshots van video-opnamen en foto's die zijn gemaakt van de dassen bij de hoofdburcht.

Op de beelden staat de datum als volgt vermeld: eerst de maand, dan de dag en dan het jaar.

04-15-2020 21:41:39

04-18-2020 00:13:36

04-23-2020 05:26:06

Bijlage 2 Dassensporen

Tabel 1 tot en met 5 geven een overzicht van de gevonden dassensporen inclusief aantal en Amersfoort-coördinaten die zijn gevonden tijdens de vier veldbezoeken die worden aangehaald in paragraaf 3.2 "Dassensporen".

Tabel 1 *Gevonden dassensporen op maandag 25 november 2019.*

Dag	Maand	Jaar	x-coördinaat	y-coördinaat	Aantal	Afkorting	Omschrijving
25	11	2019	142070	479823	17	Np	Neusputje
25	11	2019	142070	479902	20	Np	Neusputje
25	11	2019	142057	479967	2	Np	Neusputje
25	11	2019	141975	479919	1	Bb	Bijburcht met drie pijpen
25	11	2019	141967	479901	1	W	Wissel
25	11	2019	141954	479876	1	L	Latrine
25	11	2019	141931	479844	1	HB	Hoofdburcht
25	11	2019	141945	479838	20	Np	Neusputje
25	11	2019	141921	479833	10	Np	Neusputje
25	11	2019	141878	479897	1	W	Wissel
25	11	2019	141865	479886	3	W	Wissel
25	11	2019	141848	479883	1	W	Wissel
25	11	2019	141798	479826	1	Vp	Vluchtpijp
25	11	2019	141888	479702	5	Np	Neusputje
25	11	2019	141230	479719	1	Bb	Bijburcht met drie pijpen

Tabel 2 *Gevonden dassensporen op donderdag 12 maart 2020.*

Dag	Maand	Jaar	x-coördinaat	y-coördinaat	Aantal	Afkorting	Omschrijving
12	3	2020	141950	479725	4	Np	Neusputje
12	3	2020	141966	479723	2	Np	Neusputje
12	3	2020	141996	479739	1	Np	Neusputje
12	3	2020	142068	479916	2	Np	Neusputje
12	3	2020	142045	479907	7	Np	Neusputje
12	3	2020	141972	479875	4	Np	Neusputje
12	3	2020	141430	479802	2	Np	Neusputje
12	3	2020	141264	474720	1	L	Latrine
12	3	2020	141264	474720	1	W	Wissel
12	3	2020	141230	479719	1	Bb	Bijburcht met drie pijpen
12	3	2020	141975	479919	1	Bb	Bijburcht met drie pijpen
12	3	2020	141931	479844	1	HB	Hoofdburcht
12	3	2020	141798	479826	1	Vp	Vluchtpijp

Tabel 3 *Gevonden dassensporen op zondag 15 maart 2020.*

Dag	Maand	Jaar	x-coördinaat	y-coördinaat	Aantal	Afkorting	Omschrijving
15	3	2020	142108	479711	1	Np	Neusputje
15	3	2020	142074	479800	1	Np	Neusputje
15	3	2020	141957	479871	5	Np	Neusputje
15	3	2020	141876	479881	1	Np	Neusputje
15	3	2020	141806	479829	3	Np	Neusputje
15	3	2020	141864	479701	1	Np	Neusputje
15	3	2020	141887	479705	1	Np	Neusputje
15	3	2020	141880	479688	1	Np	Neusputje
15	3	2020	141880	479688	1	Np	Neusputje
15	3	2020	141855	479648	1	Np	Neusputje
15	3	2020	141868	479639	3	Np	Neusputje
15	3	2020	141940	479673	1	Np	Neusputje
15	3	2020	142006	479961	1	Np	Neusputje
15	3	2020	141230	479719	1	Bb	Bijburcht met drie pijpen
15	3	2020	141975	479919	1	Bb	Bijburcht met drie pijpen
15	3	2020	141931	479844	1	HB	Hoofdburcht
15	3	2020	141798	479826	1	Vp	Vluchtpijp

Tabel 4 *Gevonden dassensporen op vrijdag 3 april 2020.*

Dag	Maand	Jaar	x-coördinaat	y-coördinaat	Aantal	Afkorting	Omschrijving
3	4	2020	141976	479913	2	W	Wissel
3	4	2020	141976	479913	2	Np	Neusputje
3	4	2020	141976	479913	2	Bb	Bijburcht met drie pijpen
3	4	2020	142049	479898	1	W	Wissel
3	4	2020	142050	479900	1	W	Wissel
3	4	2020	142003	480022	1	Np	Neusputje
3	4	2020	141941	480044	1	W	Wissel
3	4	2020	141941	480044	1	Np	Neusputje
3	4	2020	141913	479991	1	Np	Neusputje
3	4	2020	141916	479981	7	Np	Neusputje
3	4	2020	141920	479960	1	W	Wissel
3	4	2020	141909	479955	1	W	Wissel
3	4	2020	141894	479982	1	W	Wissel
3	4	2020	141894	479982	1	Np	Neusputje
3	4	2020	141886	480011	1	Np	Neusputje
3	4	2020	141876	480023	8	Np	Neusputje
3	4	2020	141876	480023	1	W	Wissel
3	4	2020	141816	479981	1	W	Wissel
3	4	2020	141817	479974	7	Np	Neusputje
3	4	2020	141833	479930	1	W	Wissel
3	4	2020	141818	479913	1	W	Wissel
3	4	2020	141805	479940	5	Np	Neusputje
3	4	2020	141810	479947	1	P	Prent/Pootafdruk
3	4	2020	141803	479960	1	Np	Neusputje
3	4	2020	141801	479972	2	P	Prent/Pootafdruk
3	4	2020	141801	479972	1	Np	Neusputje

Tabel 5 Vervolg gevonden dassensporen op vrijdag 3 maart 2020.

Dag	Maand	Jaar	x-coördinaat	y-coördinaat	Aantal	Afkorting	Omschrijving
3	4	2020	141780	480000	1	W	Wissel
3	4	2020	141766	479969	1	W	Wissel
3	4	2020	141766	479969	2	Np	Neusputje
3	4	2020	141752	479959	1	W	Wissel
3	4	2020	141731	479981	1	W	Wissel
3	4	2020	141728	479998	1	W	Wissel
3	4	2020	141726	480005	1	W	Wissel
3	4	2020	141734	480031	1	W	Wissel
3	4	2020	141742	479927	1	W	Wissel
3	4	2020	141755	479866	1	W	Wissel
3	4	2020	141779	479866	1	W	Wissel
3	4	2020	141791	479865	1	WHPd	Wissel met Haar aan Prikkeldraad
3	4	2020	141835	479880	1	WHPd	Wissel met Haar aan Prikkeldraad
3	4	2020	141848	479883	1	WHPd	Wissel met Haar aan Prikkeldraad
3	4	2020	141868	479888	2	W	Wissel
3	4	2020	141925	479909	3	W	Wissel
3	4	2020	141971	479921	2	W	Wissel
3	4	2020	142005	479929	1	W	Wissel
3	4	2020	141443	479471	1	Wr	Wissel Ree
3	4	2020	141434	479462	1	W	Wissel
3	4	2020	141418	479452	1	W	Wissel
3	4	2020	141411	479461	1	Wr	Wissel Ree
3	4	2020	141370	479442	1	Wr	Wissel Ree
3	4	2020	141484	479729	1	WHPd	Wissel met Haar aan Prikkeldraad
3	4	2020	141975	479781	1	Np	Neusputje
3	4	2020	141469	479803	1	WHPd	Wissel met Haar aan Prikkeldraad
3	4	2020	141251	479740	2	Np	Neusputje
3	4	2020	141529	479790	1	WHPd	Wissel met Haar aan Prikkeldraad
3	4	2020	141524	479819	1	W	Wissel
3	4	2020	141555	479831	1	Vp	Vluchtpijp
3	4	2020	141495	479655	1	K	Keutel
3	4	2020	141506	479609	1	W	Wissel
3	4	2020	141501	479578	1	WHPd	Wissel met Haar aan Prikkeldraad
3	4	2020	141509	479529	1	Wr	Wissel Ree
3	4	2020	141230	479719	1	Bb	Bijburcht met drie pijpen
3	4	2020	141975	479919	1	Bb	Bijburcht met drie pijpen
3	4	2020	141931	479844	1	HB	Hoofdburcht
3	4	2020	141798	479826	1	Vp	Vluchtpijp

Bijlage 3 Basiskennis over de das

Voor de geïnteresseerde liefhebber die op amateurniveau onderzoek naar de das wil verrichten maar die het aan tijd ontbreekt om zich (wetenschappelijk) te verdiepen in de das, wordt aanbevolen om de volgende standaardwerken en relevante websites eens door te lezen. Boeiend, interessant en een compacte weergave van de benodigde basiskennis.

Standaardwerken:

- Badgers, by Ernest Neal. Foreword by Sir David Attenborough, 1986. Uitgever The Mammal Society, Burlington House, Piccadilly, London. ISBN: 0-7099-1832-1
- Dirkmaat, J.J., 1988. De Das in Nederland. Uitgeverij Stuberg bv, Hoogezand. ISBN: 90-6523-036-X
- Badger by Timothy J. Roper, 2010. The New Naturalist Library, Collins uitgeverij, London. ISBN-10: 0 007 33977 1
- De Das door Frans van Bommel, Stefan Vreugdenhil en Maurice La Haye, 2015. KNNV Uitgeverij, Zeist. ISBN: 978-90-5011-5360
- Das (*Meles meles*) door Maurice La Haye en Hans Vink in: Broekhuizen, S., K. Spoelstra, J.B.M. Thissen, K.J. Canters en J.C. Buys (redactie) 2016. Atlas van de Nederlandse zoogdieren – Natuur van Nederland 12. Naturalis Biodiversity Center en EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden, Leiden. pagina 244 t/m 246. ISBN: 978-90-5011-534-6

Websites:

- Stichting Das en Boom: <https://www.dasenboom.nl/>
- Stichting Dassenwerkgroep Utrecht & 't Gooi: <https://www.dassenwerkgroeputrecht.nl/>
- Stichting Dassenwerkgroep Brabant: <https://www.dassenwerkgroepbrabant.nl/index.html#gsc.tab=0>
- Zoogdierverseniging: <https://www.zoogdierverseniging.nl/zoogdiersoorten/das>

Wageningen Environmental Research
Postbus 47
6700 AA Wageningen
T 0317 48 07 00
www.wur.nl/environmental-research

Wageningen Environmental Research
Rapport 3020
ISSN 1566-7197

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 5.000 medewerkers en 12.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Wageningen Environmental Research
Postbus 47
6700 AB Wageningen
T 317 48 07 00
www.wur.nl/environmental-research

Rapport 3020
ISSN 1566-7197

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 5.000 medewerkers en 12.000 studenten behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.